

**St.meld.nr. 37 (2007-2008)
Straff som virker – mindre kriminalitet –
tryggere samfunn**

**Gjennomgang av soningsforholdene
for samiske innsatte og domfelte**

Arbeidsgruppens rapport 31.12.11

KONTAKTINFORMASJON

Kriminalomsorgens sentrale forvaltning KSF

Telefon: 22 24 90 90

E-post: postmottak@jd.dep.no

INNLEDNING

Justisdepartementet/Kriminalomsorgens sentrale forvaltning ønsket med bakgrunn i St.meld.nr.37 (2007-2008), å ta initiativ til en gjennomgang av soningsforholdene for samiske innsatte og domfelte. Det ble derfor nedsatt en arbeidsgruppe som skal kartlegge behovet for ressurser og spesielle tiltak utover tilrettelegging for bruk av eget språk. Det skal også vurderes om det innenfor kriminalomsorgens organisasjonsstruktur skal etableres et eget kompetansesenter med særlig kompetanse på samisk språk og kultur.

Først og fremst vil gruppen takke alle som har bidratt til gruppens arbeid. Uten unntak har vi møtt den nordnorske gjestfriheten og velviljen og en fantastisk tålmodighet i forhold til våre uendelige spørsmål og mange refleksjoner. Kvaliteten på gruppens arbeid hadde vært vesentlig forringet uten alle som har bidratt til vårt arbeid.

Spesielt vil vi nevne møtene vi har hatt med innsatte og ansatte i Tromsø og Vadsø fengsler og i friomsorgsenhetene i de samiske forvaltningsområdene. Vi har besøkt Tana tingrett ("Samedomstolen"), Sametinget, SANKS (Samisk nasjonalt kompetansesenter for psykisk helsevern) og samisk høyskole. Andè Somby ved Senter for Samiske studier på Universitetet i Tromsø har forelest for gruppen om møtet mellom lover og kultur, mellom samerett og norsk rett. Magne Ove Varsi, leder for Galdu, Kompetansesenteret for urfolks rettigheter, foreleste for gruppen om hva det innebærer at samer er anerkjent som urfolk. Sist, men ikke minst vil vi takke Anne-Lise Varsi som delte sin kunnskap, klokskap og musikk med gruppen under dens opphold i Alta, og Jan-Ole Buljo som inviterte oss på sin sagnomsuste bidos i lavvuen i Kautokeino.

Gruppens sammensetning

Arbeidsgruppen har vært ledet av regionsdirektør Asbjørn Roald frem til 1. mai 2011. Fra 26. september overtok konstituert regionsdirektør Unni Gunnes ledelsen av gruppen. Professor Ida Hydle er oppnevnt til gruppen av Sametinget, mens fengselsførstebetjent Nils A. Gaup i Vadsø fengsel og fengselsbetjent Ellen Marita Buljo i Tromsø fengsel er oppnevnt av Justisdepartementet. Ellen C. Bjercke har vært gruppens sekretær.

Gruppens mandat

Gjennomgangen av soningsforholdene og vurdering av kompetansesenter er også tatt inn som tiltak 46 og tiltak 47 i Handlingsplan for samisk språk fra Arbeids- og inkluderingsdepartementet.

Sentrale føringer for arbeidsgruppens arbeid er:

- Lov om Sameting og andre samiske rettsforhold (sameloven) av 12. juni 1987 med senere endringer og forskrifter
- Straffegjennomføringsloven av 2001
- ILO-konvensjon 169 artikkel 10
- St.meld.nr. 37 (2007 – 2008) Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn
- Handlingsplan for samiske språk

Sameloven ivaretar rettighetene til samisktalende som skal gjennomføre straff. I loven er kriminalomsorgen spesielt nevnt i § 3-4, pkt 6. St. meld. nr 37 (2007 – 2008) konkluderer med at bruk av tolketjenester ikke vil være tilstrekkelig for å ivareta kriminalomsorgens forpliktelser overfor samisktalende innsatte og domfelte. Arbeidsgruppen må ta høyde for denne forutsetningen i sitt arbeid.

Nærmere om gruppens arbeid

Arbeidsgruppen skal:

1. Vurdere hvordan kriminalomsorgen gjennomfører de ulike straffereaksjoner som fengselsstraff, forvaring, samfunnsstraff mv, for samiske domfelte
2. Fremme konkrete forslag til hvordan kriminalomsorgen best kan ivareta samisktalende innsatte/domfelte som sikrer målsettingen med straffegjennomføringen, herunder skal det vurderes om det bør utarbeides en egen håndbok for gruppen
3. Utrede behov for kompetanse og kapasitet for et samisk "kompetansesenter" i Troms eller Finnmark, herunder konkrete forslag til rekruttering ("å rekruttere og beholde") av ansatte med samisk språklig kompetanse og kjennskap til samisk kultur. Gruppen skal utrede konsekvensene av å etablere et "kompetansesenter" som en integrert del av kriminalomsorgen i Troms eller Finnmark.
4. Innhente kunnskap om hvordan andre etater i forvaltningsområdet praktisk ivaretar sine forpliktelser overfor det samiske folk. Det bør også undersøkes om kriminalomsorgen i Sverige og Finland gjennomfører spesielle tiltak.
5. Foreta økonomiske og administrative beregninger av alle forslag som fremmes.

Gruppens arbeid – antall møter, mv

Gruppen har gjennomført 5 møter, hvorav ett møte ble gjennomført som et avsluttende møte på en studietur.

Videre har gruppen besøkt ulike samiske institusjoner og tiltak, samt fått hjelp og bidrag fra enkeltpersoner.

SAMMENDRAG

Staten har i henhold til blant annet grunnlovens § 110a og ILO-konvensjonen nr 169 en forpliktelse til å legge forholdene til rette for og positivt bidra til sikring og utvikling av samisk språk og kultur.

Det finnes ikke, så vidt gruppen har klart å bringe på det rene, anerkjent norsk forskning som kan fortelle oss om det finnes særskilte behov i forhold til soningsforholdene for innsatte og domfelte samer i Norge. Ei heller synes det å være slik skandinavisk forskning. Det er flere årsaker til at vi mangler slik kunnskap, herunder at det er ulike forståelser av ordet samisk og hva som er samisk. For kriminalomsorgen innebærer dette at vi i tillegg til eksisterende tilbud må ha et knippe spesielt samiske tiltak som den enkelte innsatte kan hente fra, avhengig av behov.

Til enhver tid er det sannsynligvis mellom 0 og 5 samer som er varetektsfengslet eller gjennomfører straff i de samiske forvaltningsområdene og i Tromsø fengsel.

Gruppen har gjennom ulike informasjonshenting funnet at kriminalomsorgen ikke har planer, eller på andre måter har iverksatt systematiske, særskilte tiltak når de gjennomfører de ulike straffereaksjoner som fengselsstraff, forvaring, samfunnsstraff mv, for samiske domfelte.

For best å ivareta samisktalende innsatte/domfelte og sikre målsettingen med straffegjennomføringen, må kriminalomsorgen, etter gruppens mening, i første rekke prioritere tiltak som kan bidra til å innfri samiske innsattes språklige rettigheter. Språk og kommunikasjon gjennomsyrrer alt av kriminalomsorgens virke, herunder å sikre innsatte og domfeltes rettssikkerhet og å ivareta deres tilbakeføring til samfunnet.

Arbeidsgruppen foreslår å bruke moderne tekniske hjelpemidler til å utvikle løsninger som kan bidra til god generell informasjon internt og eksternt i forhold til hva kriminalomsorgen står for og kan tilby. En eventuell håndbok om hvordan en best kan tilpasse systematiske tiltak som bidrar til å ivareta samiske domfelte og innsatte bør utarbeides på en elektronisk plattform og blant annet være tilgjengelig på kriminalomsorgens hjemmesider.

Det er i løpet av de siste årene opprettet ulike samiske kompetansesentre i Troms og Finnmark. Kriminalomsorgen anbefales å ta initiativ til å formalisere et samarbeid med ulike samiske forvaltningssamarbeidspartnere, herunder samisk språksenter i Tana, Senter for samiske studier ved Universitet i Tromsø, Samisk høyskole, SANKS og Indre Finnmark tingrett. Etter gruppens mening er det, etter en samlet vurdering, mest hensiktsmessig for Kriminalomsorgen å benytte seg av de allerede eksisterende kompetansemiljøene i stedet for å opprette et eget kompetansesenter.

For kriminalomsorgen er det et uttalt mål å rekruttere og beholde ansatte med samiskspråklig kompetanse og kjennskap til samisk kultur. I denne forbindelse har KRUS gjort fremstøt for å rekruttere studenter fra Troms og Finnmark som behersker samisk med blandede resultater. Dette arbeidet bør evalueres og eventuelt omorganiseres for å sikre økt rekruttering av samisktalende medarbeidere.

Det viktigste tiltaket kriminalomsorgen kan iverksette for å beholde samisktalende medarbeidere er å heve den generelle statusen på arbeidet med å ivareta rettighetene for innsatte og domfelte samer. En slik statusheving innebærer blant annet at tjenestemennene som besitter den særlige kompetansen om samisk språk og kultur gis kompetanseheving også på disse fagområdene, i tillegg til ordinær kriminalomsorgsfaglig kompetanseheving og veiledning.

I tillegg anbefaler gruppen at kriminalomsorgen, i samarbeid med den Samiske høyskolen, utvikler et særskilt kurs som er obligatorisk for alle medarbeidere i de samiske forvaltningsområdene og Tromsø fengsel.

Det bør jevnlig arrangeres felles konferanser med andre strafferettsetater og forvaltningssamarbeidspartnere der blant annet samers soningsforhold er et tema.

Andre etater i Troms og i det samiske forvaltningsområdet har, i motsetning til kriminalomsorgen, blant annet innført tospråklig skilting og ulike andre informasjonstiltak for å ivareta sine forpliktelser overfor det samiske folket.

Etter gruppens mening, bør det avsettes oppstartsmidler til å formalisere samarbeidet med ulike forvaltningspartnere, besørge flerspråklig skilting, oversettelser, elektronisk informasjonsmateriell, med videre. I tillegg bør det utarbeides en tiltaksplan som ivaretar alle aspekter i forbindelse med soningsforholdene for samiske innsatte og domfelte i den årlige styringsdialogen i kriminalomsorgen.

INNLEDNING

Cand. polit. Torunn Pettersen spør retorisk innledningsvis i sin artikkel som ble presentert på konferansen *Vaartoe – samisk forskning inför framtiden* 21. 23. august 2006 i Jokkmokk i Sverige om det stemmer at Oslo er den største samekommunen i Norge? Videre spør hun om hvor mange samer det er i Norge? Bor samene stort sett på småsteder nordpå eller skjer det en urbanisering? Hvilke yrker har samer som ikke driver med rein eller andre primærnæringer? (...) Er det forskjell på samers og ikke samers levevilkår?

Hun konkluderer med at det ikke er mulig å svare på disse og liknende spørsmål fordi man blant annet mangler tilgang til registrerte grunnlagsdata. Dessuten er det ikke definert et kriterium på hvem som inngår i et samisk demos eller ethnos, verken geografisk eller på individnivå. Dessuten har det, som hovedregel etter 2. verdenskrig, sjelden blitt benyttet etniske kategorier i offisiell befolkningsstatistikk.

Ifølge Statistisk sentralbyrå har Nordisk Samisk institutt arbeidet med et prosjekt om samisk statistikk for å bygge opp en samisk database. Statistisk sentralbyrå har dessuten en egen temaside om samer i Norge (www.ssb.no). Imidlertid kan hverken Statistisk sentralbyrå eller Nordisk samisk institutt bidra til at vi virkelig vet hvor mange mennesker som kan omfattes av gruppens mandat.

Sorenskriver Finn Arne Schanche Selfors opplyste under et foredrag på Kriminalomsorgens utdanningssenter KRUS 22. 08. 08 at det anslås at det er ca 20.000 samisktalende innbyggere i Norge i følge Statistisk sentralbyrå. En så liten populasjon innebærer at det statistisk sett sannsynligvis ikke vil være mange samer som soner straff eller er innsatt i kriminalomsorgens anstalter i Troms og de samiske forvaltningsområdene til enhver tid.

Arbeidsgruppen har imidlertid anmodet sine informanter på friomsorgskontorene og i fengslene om å anslå tallet på samiske domfelte og innsatte i de samiske forvaltningsområdene til enhver tid. Totalt ligger antallet samiske domfelte og innsatte til enhver tid antakeligvis mellom ingen og fem fordelt mellom to fengselsanstalter og fire friomsorgskontorer.

De viktigste lovene og regelverk som regulerer urfolks rettigheter.

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. Denne anerkjennelsen ligger til grunn for vedtakelsen av Grunnloven § 110 a og sameloven. I tillegg fører det til at særskilte internasjonale menneskerettslige bestemmelser får anvendelse i forhold til samene (Magne Ove Varsi, Oslo 26. november 2010).

Europarådets Ministerkomitè's rekommandasjon Rec (2006) 2 til medlemsstatene om de europeiske fengselsreglene (vedtatt av ministerkomiteen 11. januar 2006 på det 952. møtet mellom ministerrepresentantene) har følgende bestemmelser om etniske og språklige minoriteter;

38.1 Spesielle tiltak skal iverksettes for å tilfredsstille behovene til innsatte som tilhører etniske eller språklige minoriteter.

38.2 Ulike gruppers kulturelle skikker skal så vidt mulig tillates videreført i fengselet.

38.3 Språklige behov skal dekkes ved å bruke kompetente tolker og å tilby skriftlig materiale på de språk som benyttes i et bestemt fengsel.

Disse anbefalingene er ikke særskilt tatt inn i straffegjennomføringsloven av 2001, men norske myndigheter har ikke reservert seg mot disse bestemmelsene.

Det er i henhold til ILO-konvensjonen artikkel 1, 2. ledd "egenidentifisering som urfolk som skal være et grunnleggende kriterium for å bestemme hvilke grupper bestemmelsene i konvensjonen gjelder for (Varsi, Oslo 26. november 2010).

Gruppen har valgt å definere området for sitt mandat til forvaltningsområdet for samiske språk. I tillegg har vi definert Tromsø fengsel som omfattet av mandatet fordi sameloven har særskilte bestemmelser om bruk av samisk i Tromsø og Vadsø fengsler. De samiske forvaltningsområdene er vedtatt i forskrift og omfatter kommunene Karasjok, Kautokeino, Nesseby, Porsanger, Tana, Kåfjord, Lavanger, Tysfjord og Snåsa. Lulesamer er bosatt i Tysfjord og sørsamer i Snåsa. Lulesamer og sørsamer har hvert sitt unike språk som er ulike nordsamisk. I tillegg har gruppen definert Tromsø fengsel som innenfor forvaltningsområdet for samiske språk fordi innsatte i fengsler i Troms og Finnmark har rett til å bruke samisk overfor hverandre og overfor sine pårørende, jfr. sameloven § 3- 4 siste ledd nr. 2.

Særregelen i sameloven § 3 - 4 fastsetter en selvstendig rett til å bruke samisk i rettsvesenet, også i tilfeller der bruken ikke kan begrunnes i reelle språkproblemer. Staten har dessuten i henhold til grunnlovens § 110a og ILO-konvensjonen nr. 169 en forpliktelse til å legge forholdene til rette for og positivt bidra til sikring og utvikling av samisk språk og kultur (Justis- og politidepartementet; Prinsipputtalelse/fortolkning Sameloven §3 – 4. Bruk av samisk i fengselsvesenet. 26.11 2001).

Ovennevnte innebærer at det er Tromsø og Vadsø fengsler, samt friomsorgskontorene i Nord- Trøndelag (Snåsa), Nordland (Tysfjord), Troms og Finnmark som er omfattet av gruppens mandat. I disse enhetene skal samisk språk og kultur være likestilt med norsk språk og kultur. Det skal være nøytral lovgivning og forvaltningspraksis. Innsatte og domfelte har rett til å bruke samisk mellom hverandre og med sine pårørende, og de har rett til å bruke samisk i korrespondanse med det offentlige.

I henhold til St.meld.nr 37 (2007 – 2008) Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn har kriminalomsorgens oppmerksomhet i hovedsak vært rettet mot tiltak for å ivareta muligheten til å benytte og bevare samisk språk. Grunnloven § 110 a må imidlertid fortolkes slik at det påhviler myndighetene å tilrettelegge soningsforholdene slik at det, hvis det er praktisk mulig, tas hensyn til samisk kultur og samfunnsliv i videre forstand.

Ifølge straffegjennomføringsloven § 4 har domfelte, dog med de begrensninger som følger av frihetsberøvelsen, samme rett til tjenester og tilbud og de samme forpliktelsene og ansvar som befolkningen forøvrig. Tilværelsen under straffegjennomføringen skal så langt som mulig være lik tilværelsen ellers i samfunnet. Normalitetsprinsippet er en viktig del av verdigrunnet for kriminalomsorgen og er bakgrunnen for forvaltningssamarbeidsmodellen for offentlige tjenester i kriminalomsorgen.

Magne Ove Varsi poengterte i sitt møte med gruppen at det etter hans mening er rom for en positiv diskriminering av domfelte eller innsatte samer for å sikre kultur- og språkutøvelse for personer innenfor minoritets og/eller urfolkskulturer. Han viste spesielt til at dette bør iverksettes der det er aktuelt å rette opp tidligere tiders urett for å oppnå en reell likhet mellom folkegruppene.

ILO-konvensjon 169 artikkel 9 og 10 har to bestemmelser som særlig gjelder urfolk og straff. I artikkel 9 fremkommer det at det i den grad det er forenlig med nasjonal rettsorden og internasjonalt anerkjente menneskerettigheter, skal metoder som etter sedvane praktiseres av vedkommende urfolk ved forfølgelse av overtredelser begått av deres egne, respekteres. Videre at de sedvaner disse folk har når det gjelder straffereaksjoner skal tas i betraktning når myndigheter og domstoler behandler slike saker. I artikkel 10 fremkommer det at når det fastsettes straff med hjemmel i generell lovgivning overfor medlemmer av disse folk, skal det tas hensyn til deres økonomiske, sosiale og kulturelle særtrekk. Andre straffereaksjoner enn fengsling skal foretrekkes.

VURDERING AV HVORDAN KRIMINALOMSORGEN GJENNOMFØRER DE ULIKE STRAFFEREAKSJONER SOM FENGSELSSTRAFF, FORVARING, SAMFUNNSSTRAFF MV, FOR SAMISKE DOMFELTE.

I våre samtaler med kriminalomsorgens medarbeidere er det kommet frem at Kriminalomsorgen region nord har lang erfaring med straffgjennomføring og varetektsfengsling av samiske innsatte og domfelte. Imidlertid er det varierende grad av særskilt tilrettelegging av forholdene for samiske innsatte og domfelte, både mellom enhetene og innad i den enkelte enhet. Kriminalomsorgen region nord har ikke iverksatt et systematisk og strategisk arbeid for å imøtekomme kravene som fremkommer av sameloven og ILO-konvensjonen.

Arbeidsgruppen er oppmerksom på at vi skal "kartlegge behovet for ressurser og spesielle tiltak utover tilrettelegging for bruk av eget språk". Imidlertid er kommunikasjon bærebjelken i all kriminalomsorg, inkludert i forhold til for eksempel rettssikkerhet, i sikkerhetsarbeidet, tilbakeføringsarbeidet, i ulike tilbud under soning (for eksempel programmer) og spesielt i forbindelse med ulike typer samfunnsstraff. Ifølge straffegjennomføringsloven § 53 om innholdet i samfunnsstraffen, skal de idømte timene samfunnsstraff etter straffeloven § 28 a gå ut på

- a) samfunnsnyttig tjeneste
- b) program eller
- c) andre tiltak som er egnet til å motvirke ny kriminalitet.

Kriminalomsorgen fastsetter i hvert enkelt tilfelle det nærmere innholdet i samfunnsstraffen innenfor de rammene som retten har fastsatt i dommen. Har domstolen satt vilkår om at den domfelte skal overholde bestemmelser om bosted, oppholdssted, arbeid, opplæring eller behandling, skal kriminalomsorgen fastsette det nærmere innholdet i bestemmelsene. Kriminalomsorgen skal legge særlig vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å motvirke sitt kriminelle handlingsmønster. Kriminalomsorgen skal også legge vekt på tiltak som kan fremme den domfeltes evne til å gjennomføre straffen i samsvar med bestemmelsene gitt i og i medhold av denne loven.

Uten at samiske innsatte og domfelte får benytte sitt eget språk, hvilket de faktisk har rett til, vil ikke kriminalomsorgen kunne legge soningsforholdene til rette for samiske innsatte.

Det fremkommer videre i gruppens informasjonsinnhenting at uten språk blir alt annet underordnet. Noen samer skjønner hva som blir sagt på norsk, men de klarer ikke å uttrykke seg godt på norsk. Andre igjen behersker norsk eller samisk muntlig, men har varierende grad av lese- og skrivekunnskaper på de to språkene. Dessuten er det samiske grupperinger som kun snakker og skriver norsk. Den store variasjonen vanskeliggjør kommunikasjonen med tjenestemennene, som kan tro at den innsatte behersker norsk og/eller samisk bedre enn det han eller hun virkelig gjør. Det ble i våre samtaler fremmet påstander om at også unge mennesker ofte har dårlig norskkompetanse. Det er således, i motsetning til hva en ofte tror, ikke alder som er den generelle indikatoren på hvem som mest sannsynlig vil oppleve en språkkløft.

Kriminalomsorgen har, i tråd med politiske mål, satset på å rekruttere samisktalende studenter til tjeneste i etaten. Imidlertid er det verdt å merke seg at det, ifølge opplysninger innhentet fra Samisk høyskole, kun er 60 avgangselever med samisk som læringspråk fra VGS pr år som har studiekompetanse. Ifølge regjeringens handlingsplan for samiske språk synes det å være en generell mangel på kompetanse i samisk språk blant ansatte i offentlig forvaltning, hvilket også ble bekreftet i vårt møte med rektor ved den Samiske høyskolen. Rekrutteringsgrunnlaget i befolkningen når det gjelder personer med fagutdanning og kompetanse i samisk språk er ifølge nevnte plan, lite.

Det foreligger ikke særskilt regelverk eller rutiner, utover det som fremkommer av sameloven, for å imøtekomme samers eventuelle særlige behov i tiltak under friomsorgskontorene og anstaltene i Kriminalomsorgen region nord. Videre er det heller ikke utarbeidet generelt informasjonsmateriell, inkludert skilting, på samisk.

I Vadsø fengsel har tjenestemenn oversatt deler av anstaltens interne regelverk til samisk. I tillegg er deler av hjemmesidens innhold oversatt, og er i disse dager til kvalitetssikring før det legges ut på nettet.

I Tromsø fengsel er ikke regelverk og informasjonsmateriell oversatt til samisk.

Innsatte og domfelte i de samiske forvaltningsområdene og Tromsø fengsel mottar ikke innkallinger til soning, formelle vedtak eller informasjon om soning og/eller fengsling på samisk. Ei heller er det lagt ut informasjon på samisk på kriminalomsorgens hjemmesider.

Både Vadsø og Tromsø fengsler har i 2011 etatsutdannede tilsatte som behersker både samisk og norsk. På friomsorgskontorene er det ikke tilsatt medarbeidere som behersker noen av de samiske språkene.

Skolen i anstaltene skal gi et tilbud om opplæring til de innsatte som har behov for, eller rett til det, herunder et tilbud på samisk hvis ønskelig. Så vidt gruppen forstår gis det ikke undervisning på samisk til elever på skolen i Vadsø og Tromsø fengsler. Også i forhold til helsevesenet og kirken møter samisktalende innsatte og domfelte utfordringer. Imidlertid er disse utfordringene de samme som møter samisktalende

innbyggere generelt i samiske forvaltningsområder, hvilket også fremkommer av regjeringens handlingsplan for samiske språk.

Informanter fra friomsorgskontorene i Midt- og Nord-Norge har informert gruppen om at de ikke opplever spesielle problemer i straffegjennomføringen knyttet til å legge spesielt til rette for same. I forbindelse med EK-prosjektet (soning med elektronisk kontroll, såkalt hjemmesoning med lenke) i Troms har det imidlertid vært nødvendig å fremme saker rundt ulike kontrolltiltak i forhold til reindriftssamer for prinsippavgjørelser, på samme måte som det har vært nødvendig å tilpasse ordningen for straffedømte som for eksempel arbeider på fiskebåter i Barentshavet, driver landbruk, mv. Generelt sett er det uansett som regel nødvendig med ulike individuelle tilpasninger, men disse er vanligvis ikke begrunnet i språklige og kulturelle hensyn.

Amanuensis Ànde Somby på Universitetet i Tromsø presiserte overfor gruppen at kriminalomsorgen må søke å ivareta normen om kulturell integritet, hvilket innebærer at en skal ikke få mer straff fordi en er same, ei heller skal en få mindre straff fordi en er same. Imidlertid er det ulik straffeforståelse mellom same og nordmenn, og dessuten store variasjoner innen de ulike gruppene. Ei heller er det en felles definisjon og forståelse av hva som er det samiske, og det er vesentlige kulturelle forskjeller mellom de ulike samiske miljøene. Viktigst er det at hensynet til rettferdighet blir ivaretatt på en måte som gjør at alle parter opplever straffen som rettferdig.

Sorenskriver Finn Arne Schanche Selfors ved indre Finnmark tingrett fulgte opp Sombys tanker med å presisere overfor gruppen at det er straffeutmålingen og hvordan man straffer som etter hans mening er det viktigste punktet i vurderingen av samers soningsforhold. Det finnes tradisjonelle tvisteløsningsmodeller i det samiske samfunnet, som med fordel kan brukes innenfor rammene av såkalt "gjenopprettende rett" (Restorative Justice) i de tilfellene der det er hjemlet i straffeloven. Her spiller konfliktrådet en sentral rolle i å legge til rette for frivillige møter mellom tiltalte eller straffedømte og de som måtte være involvert i straffesaken. Det kan være offer og deres pårørende og nettverk, i tillegg til gjerningspersonen og hans/hennes pårørende og/eller nettverk. Også myndighetspersoner som lensmann, lege osv. kan være med i møtet. Slike møter kan i prinsippet foregå parallelt med straffesaken.

Uten at dette har spesielt fokus på samers soningsforhold, pågår det nå ulike forsøk ved konfliktrådene i både Oslo/Akershus, Østfold og Sør-Trøndelag om slike møter ved vold i nære relasjoner. Av interesse for vårt anliggende er at man her anser å kunne bruke konfliktråd uavhengig av tidspunkt i straffesaken hvis det foreligger gjensidig frivillighet og en tilståelse fra gjerningspersonen. I tillegg regnes vold i nære relasjoner som noe av det vanskeligste å håndtere med en slik tvistemåls-metode. Sett i lys av samers behov, så kan noen av disse erfaringene og forsøkene være relevante, fordi mange same lever i meget tette bånd til familie, slekt og nettverk. Derfor kreves det annen tenkning og andre metoder i rehabiliteringsarbeidet under

og etter soning enn det som har vært praktisert til nå. En slik fremgangsmåte krever også et tettere samarbeid mellom påtalemyndighet, konfliktråd, domstol og kriminalomsorg, slik man nå ser i Ungdomsstormøtet i konfliktrådet, som er en ny metode i håndtering av ungdomskriminalitet. Denne metoden er hentet fra Maorienes tvistemålshåndtering og omsatt i en vanlig juridisk praksis på New Zealand.

Fra friomsorgskontorene kan det for eksempel kreves personundersøkelser for å finne ut om saken er egnet for megling eller stormøte i konfliktråd. Imidlertid opplever Selfors det som problematisk å innhente gode personundersøkelser fra friomsorgskontorene fordi manglende kompetanse om samisk språk og kultur gjør innhenting av opplysninger til en personundersøkelse spesielt utfordrende. Gruppen har ikke møtt mange samiske innsatte og domfelte fordi det, som nevnt, sannsynligvis er få innsatte eller domfelte. I alle fall er det få som tilkjenner sin samiske bakgrunn. Det er ikke etablert et systematisk tilbud om samiske tiltak til alle nyinnsatte i fengslene eller domfelte under friomsorgskontorene. Imidlertid hadde vi en samtale med en samisk innsatt og intervjuet dessuten tjenestemenn som behersker samisk om deres møter med eventuelle utfordringer samiske innsatte og domfelte møter i Kriminalomsorgen. Sametinget og Universitetet i Tromsø opplyste om og redegjorde for klager de har mottatt på manglende tilrettelegging av soningsforholdene for samer.

I henhold til norsk lov har domfelte de samme rettigheter som andre borgere. Tilværelsen under straffegjennomføringen skal så langt som mulig være lik tilværelsen ellers i samfunnet. Normalitetsprinsippet er, som nevnt, en viktig del av verdigrunnlaget for kriminalomsorgen og er bakgrunnen for forvaltningssamarbeidsmodellen for offentlige tjenester i kriminalomsorgen. Det er ikke kriminalomsorgen som tilsetter lærere, helsepersonell, prester eller andre i tjenesteytende yrker. Det er skolen, helsetjenesten og andre etater som kommer inn i fengslene og levere de tjenestene innsatte har krav på (St. meld. nr. 37 (2007 – 2008), s 22).

Alle våre samtalepartnere uttrykte usikkerhet i forhold til hvor langt en bør strekke seg for å legge soningsforholdene spesielt til rette for samiske innsatte og domfelte og viste til at dette fort kan bli oppfattet som urimelige fordeler.

Flere påpekte imidlertid det generelle behovet alle innsatte har for å kunne opprettholde sin kultur gjennom kulturaktiviteter, diett og språk under soningen. Blant kulturaktiviteter særlig for samiske domfelte og innsatte som kan tenkes iverksatt ble det nevnt det samiske kunsthåndverket duodji (forutsatt at det er sikkerhetsmessig forsvarlig), feiring av den samiske nasjonaldagen, tilgjengelighet av bøker, musikk og aviser. Det kan dessuten være ønskelig å gi spesiell tilgang til å handle og tilberede samisk mat, på lik linje med at innsatte kan lage annen mat enn det som eventuelt serveres fra anstaltens side.

Leder ved friomsorgskontoret i Finnmark, Erling Ivar Moberg, opplyste at det, på tross av avstander, flytting og gjeting av rein, mv er fullt mulig å legge til rette for soning med elektronisk kontroll for samiske domfelte. Imidlertid ble det i denne forbindelse påpekt at det hadde vært fordelaktig om lenken var utstyrt med GPSsender, hvilket ville forenkle kontrollarbeidet. Erfaring har vist at det er mangel på personer med samisk språk- og kulturkompetanse som kan eller vil oppnevnes som kontaktpersoner eller som vil være oppdragsgivere i forbindelse med samfunnsstraffer. Dette representerer en ytterligere utfordring i forbindelse med soning av samfunnsstraff eller straff med elektronisk kontroll.

Alle fengsler og friomsorgsenheter, med unntak av friomsorgskontoret i Karasjok, har installert videokonferanseutstyr som bl.a. brukes til å arrangere møter mellom innsatte og friomsorgskontoret i forbindelse med løslatelser.

**FREMME KONKRETE FORSLAG TIL HVORDAN KRIMINALOMSORGEN BEST
KAN IVARETA SAMISKTALENDE INNSATTE/DOMFELTE SOM SIKRER
MÅLSETTINGEN MED STRAFFEGJENNOMFØRINGEN, HERUNDER SKAL DET
VURDERES OM DET BØR UTARBEIDES EN EGEN HÅNDBOK FOR GRUPPEN.**

Det vises til Stortingsmelding nr. 28 (2007 – 2008) Samepolitikken hvorav det fremkommer at alle offentlige virksomheter bør ha en strategi i forhold til informasjon på samisk. Fagdepartementene har ansvar for sine sektorer. I Justissektoren har både domstolsforvaltningen og politiet arbeidet målrettet med spørsmålet. I kriminalomsorgen er det imidlertid hverken utarbeidet en strategi eller iverksatt tiltak for å oversette informasjon til samisk.

Etter gruppens mening vil det ikke være nødvendig med regelendringer for å ivareta målsettingen med straffegjennomføringen for samisktalende domfelte eller innsatte. Imidlertid vil vi påpeke at ethvert tiltak vil være meningsløst så lenge en ikke sørger for at beskrivelse av og tilgjengelighet til eventuelle tiltak kan kommuniseres til de samiske brukerne på samisk. Alle våre samtalepartnere presiserte at likebehandling i språk er en forutsetning for likebehandling og likeverdighet.

I denne forbindelse vil arbeidsgruppen sterkt anbefale at all informasjon og oversettelser gjøres tilgjengelig elektronisk, inkludert informasjon om den enkelte enhet i kriminalomsorgen som omfattes av Sameloven. Etter det vi har fått opplyst har ni av ti samer i dag tilgang til internett, og mediet er blitt svært utbredt i den samiske befolkningen. En eventuell håndbok bør inkorporeres i dette informasjonsarbeidet. Vi anbefaler at denne er elektronisk.

Alle innkallinger til gjennomføring av straff i Tromsø og Vadsø fengsler og friomsorgskontorene i Kriminalomsorgen region nord bør sendes ut på både samisk og norsk. Alle nyinnsatte og domfelte bør dessuten ved oppstart av soningen eller ved innsettelsen få tilbud om samiske tiltak og samisk som språk. Ved å iverksette en slik praksis vil en synliggjøre tilbudet og sikre at en imøtekommer domfelte eller innsatte som ønsker å benytte sin rett til å bruke samisk.

Det bør uoppfordret orienteres på aktuelle språk om spesielle rettigheter og de tilbudene og mulighetene som finnes idet en kalles inn til straffegjennomføring. Domfelte skal ikke måtte be om dette særskilt i etterkant. Det bør også i innkallingen informeres om at en kan tilkalle en tolk om nødvendig. Dersom tolker skal benyttes bør disse bestilles via de samiske språksentrene. I hovedsak handler det om å sette i system og kvalitetssikre kriminalomsorgens møte med den enkelte innsatte eller domfelte.

Arbeidsgruppen mener at også de ulike tilbudene og tiltakene som særlig gjelder samer bør settes i system; herunder samarbeid med ulike samiske foreninger, samarbeid med bibliotekene for å sikre samiske innsatte muligheten for å låne samisk litteratur og aviser, samarbeid for å sikre samiske tilbud på skolen, ivareta muligheten for å lage tradisjonell samisk mat, særlig i forbindelse med samiske høytidsdager, mv.

Erfaring har vist at strafferettskonferanser blant annet bidrar til å skape nettverk, samordning og samarbeid mellom kriminalomsorgen og deres samarbeidspartnere. Slike konferanser bør, når de arrangeres i de samiske forvaltningsområdene, også spesielt fokusere på soningsforholdene for samiske innsatte og domfelte.

Kriminalomsorgen er pålagt å utarbeide samarbeidsavtaler med sine forvaltningssamarbeidspartnere (helse-, skole-, kirke-, og bibliotektenester). Særskilte interesser som gjelder samiske innsatte og domfelte bør inkluderes i disse avtalene.

Arbeidsgruppen diskuterte hvorvidt det bør lages en spesiell håndbok, slik som foreslått i St.mld.nr. 37 (2007 – 2008). Gruppen er noe usikre på hva en tenker seg at en håndbok skal inneholde. Imidlertid mener gruppen at en uansett er langt bedre tjent med å utvikle kriminalomsorgens nettsider – også på samiske språk.

Kriminalomsorgens enheter i de samiske forvaltningsområdene og Tromsø fengsel bør bygge opp kompetanse og få som særskilt oppgave å tilby tjenester til den samiske befolkningen.

Som nevnt har en installert videokonferanseutstyr i alle enhetene i Kriminalomsorgen region nord, bortsett fra i friomsorgskontoret i Karasjok. Kontoret i Karasjok er lite i bruk. Flere av våre samtalepartnere, som også er naturlige samarbeidspartnere for kriminalomsorgen, fortalte at de allerede bruker videokonferanseutstyr til blant annet tolking, undervisning og terapeutiske tiltak overfor befolkningen generelt. De ønsket gjerne at kriminalomsorgen ble en deltaker i dette tiltaket. Det hersker ikke tvil i gruppen om at et slikt tilbud vil være et verdifullt bidrag til å imøtekomme de særskilte behov samiske innsatte og domfelte har, samt til å bidra til å ivareta normalitetsprinsippet og rettsikkerheten.

Etter gruppens mening bør en uansett, som forutsatt, inkorporere en tiltaksplan som ivaretar alle aspekter i forbindelse med soningsforholdene for samiske innsatte og domfelte i den årlige styringsdialogen.

UTREDNING AV BEHOVET FOR KOMPETANSE OG KAPASITET FOR ET SAMISK "KOMPETANSESENTER" I TROMS ELLER FINNMARK, HERUNDER KONKRETE FORSLAG TIL REKRUTTERING ("Å REKRUTTERE OG BEHOLDE") AV ANSATTE MED SAMISK SPRÅKLIG KOMPETANSE OG KJENNSKAP TIL SAMISK KULTUR. KONSEKVENSER AV Å ETABLERE ET "KOMPETANSESENTER" SOM EN INTEGRERT DEL AV KRIMINALOMSORGEN I TROMS ELLER FINNMARK.

Gruppen mener det ikke er hensiktsmessig å opprette et eget kompetansesenter for samiske innsatte og domfelte. Gruppens kartlegging har vist at det er få (0 -5) innsatte og domfelte som til enhver tid vil være i målgruppen for et slikt kompetansesenter. Det er dessuten allerede knapphet på kompetente ressurspersoner som kan fylle liknende stillinger i andre etater og kriminalomsorgen har, i likhet med andre etater, store utfordringer med å rekruttere samiske medarbeidere. Med et så begrenset behov for senterets tjenester og et så svakt rekrutteringsgrunnlag for å bemanne senteret, vil det være uklokt å opprette og vanskelig å opprettholde et kompetansesenter med et kvalitativt og kvantitativt tilfredsstillende tilbud.

I stedet mener vi det vil være hensiktsmessig at en ved behov kan hente nødvendig kompetanse gjennom systematisk og ad hoc samarbeid med allerede eksisterende samiske organisasjoner og tiltak, slik som Samisk høyskole og Kompetansesenteret for urfolks rettigheter i Kautokeino (Gáldu), senter for samiske studier på Universitetet i Tromsø og ved de tolv Samiske språksentrene som Sametinget så langt har opprettet for å gi tjenester til den samiske befolkningen og offentlige myndigheter som kommuner, fylkeskommuner, mv. Vi viser i denne forbindelse til vårt forslag om at alle enheter i samiske forvaltningsområder benytter videokonferanseutstyr i sitt samarbeid med andre etater.

Imidlertid er det ønskelig at det til enhver tid finnes en oversikt over hvor en kan hente kompetanse og ressurser i og utenfor kriminalomsorgen i egen region. Regionens og lokale hjemmesider bør brukes som informasjonskilde – både innad i etaten og i forhold til et flerspråklig publikum. Hvorvidt denne oppgaven bør legges til en enhet som utvikler spisskompetanse og bygger opp en ressursbank, eller om tiltaket geografisk bør legges til regionskontoret må Kriminalomsorgen region nord ta stilling til. Tiltaket må uansett være en del av den ordinære driften og bidra til å gjøre det operasjonelle leddet best mulig. I tillegg vil det være behov for ekstraordinære midler i oppstartfasen. Tid og ressurser må frigjøres slik at det kan bygges opp kompetanse, utvikles ulike tiltak og kvalitetssikringssystemer.

Kriminalomsorgens utdanningscenter (KRUS) har gjort fremstøt for å rekruttere tjenestemenn fra samiske miljøer og det er i dag flere tjenestemenn med samisk bakgrunn som tjenestegjør i fengslene. Det er grunn til å tro at det ikke vil være mulig å rekruttere så mange tjenestemenn som kan samisk som ønskelig i årene fremover. Det uteksamineres kun ca 60 avgangselever pr. år med studiekompetanse fra samisk videregående skole. Flere samiske institusjoner rapporterer at det er for få kompetente kandidater til ulike jobber og/eller utdanninger der kunnskap til samisk språk og kultur er en forutsetning.

Det viktigste tiltaket som kan iverksettes for å beholde og rekruttere tjenestemenn som har kompetanse i samiske kulturer og språk er å heve statusen til denne delen av tjenesten. Det bør arrangeres konferanser, dannes samarbeidsfora og det bør systematisk tilbys kursing, veiledning og opplæring til alle tjenestemenn i enhetene i de samiske forvaltningsområdene og Tromsø fengsel.

Arbeidsgruppen anbefaler at kriminalomsorgen, i tillegg til å opprettholde aktive rekrutteringstiltak, tar initiativ til et samarbeid med Samisk høyskole. Samisk høyskole har utviklet kurs for blant annet den Norske kirken for å bidra til at alle ansatte som har sitt virke i samiske forvaltningsområder får en grunnkompetanse om samisk kultur og språk. Et slikt kurs bør også utvikles for Kriminalomsorgens medarbeidere.

Arbeidsgruppen mener også at det bør utvikles et særskilt veiledningsopplegg for medarbeidere som skal jobbe spesielt med utfordringene samiske innsatte og domfelte møter i soningssituasjonen. Et slikt veiledningsopplegg kan blant annet ivaretas av SANKS, som allerede leverer tjenesten til andre institusjoner, eller muligens av Samisk senter ved Universitet i Tromsø. Rent praktisk kan veiledningen foregå via videokonferanse, hvilket har både økonomiske og ressursmessige fordeler.

For å sikre oppfølging og gjennomføring av de ulike tiltakene anbefaler arbeidsgruppen at det blir opprettet en referanse- og ressursgruppe, bestående av samarbeidspartnere og deler av arbeidsgruppen som kan følge opp det videre arbeidet.

HVORDAN ANDRE ETATER I FORVALTNINGSOMRÅDET PRAKTISK IVARETAR SINE FORPLIKTELSER OVERFOR DET SAMISKE FOLK. DET BØR OGSÅ UNDERSØKES OM KRIMINALOMSORGEN I SVERIGE OG FINLAND GJENNOMFØRER SPESIELLE TILTAK.

Rettsvesenet

Domstolen Indre Finnmark tingrett – Sisi-Finnmárkku diggegoddi åpnet den 1.1.2004. Tingretten er lokalisert til Tana kommune. Regjeringen mente at opprettelsen av domstolen ville være viktig for samisk språk og kultur. Hensikten er at den samiske befolkning skal oppleve at rettsvesenet blir mer tilgjengelig, og at rettsvesenets kunnskap om de samiske sedvaner og rettsoppfatninger skal øke. Det vises for øvrig til St.meld. nr. 33 (2001–2002) kap. 3.3. I Tana er det satt i gang et prosjekt som skal utarbeide en samisk juridisk terminologi. Dette arbeidet mottar økonomisk støtte blant annet fra Justisdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet (St.meld.nr. 10 (2003-2004) Om Sametingets virksomhet i 2002).

Ved Indre Finnmark tingrett gjelder samelovens § 3-4, som gir følgende utvidede rett til bruk av samisk i rettsvesenet:

- 1.** Enhver har rett til å inngi prosesskrifter med bilag, skriftlige bevis eller andre skriftlige henvendelser på samisk. Skal domstolen formidle henvendelsen til en motpart, sørger den for oversettelse til norsk. Oversettelse kan unnlates dersom motparten samtykker.
- 2.** Enhver har rett til å henvende seg muntlig til domstolen på samisk dersom rettergangslovgivningen gir adgang til muntlig istedenfor skriftlig henvendelse. Har domstolen plikt til å nedtegne henvendelsen, kan den som fremmer henvendelsen, kreve at nedtegnelsen skjer på samisk. Et slikt krav bryter ingen frist. Nr. 1 andre og tredje punktum gjelder tilsvarende.
- 3.** Enhver har rett til å tale samisk i rettsmøter. Skal noen som ikke kan samisk delta i forhandlingene, brukes en tolk som retten har oppnevnt eller godkjent.
- 4.** Når en part begjærer det, kan rettens formann bestemme at forhandlingspråket skal være samisk. Nr. 3 andre punktum gjelder tilsvarende.
- 5.** Er forhandlingspråket samisk, kan rettens formann bestemme at også rettsboken skal føres på samisk. Domstolen sørger for oversettelse til norsk.
- 6.** Domstolen sørger for at rettsbøker som er skrevet på norsk, oversettes til samisk når en part krever det. Et slikt krav bryter ingen frist (www.domstol.no).

Helsemyndighetene

I NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge fremkommer det i sammendraget at "det overordnede mål for denne planen er likeverdige helse- og sosialtjenester til den norske og den samiske befolkning." Utvalget har konstatert at det er mange utfordringer i å utvikle en helse- og sosialtjeneste som fungerer tilfredsstillende for den samiske befolkning. Planens delmål går nærmere inn på utviklingen av tjenestene innen de enkelte delområder av helse- og sosialsektoren. Her er det behov for utprøving av tiltak gjennom forsøksvirksomhet for å høste erfaringer, og for å foreta lokale tilpasninger.

Utvalget har slått fast at det i Norge må være en integrert og samordnet helse- og sosialtjeneste for den norske og den samiske befolkning, som bygger inn tilstrekkelig hensyn til den samiske folkegruppe. Dette må innebære forskjellige former for kompetansebaser og nettverk for fleksibel bruk av den samiske språklige og kulturelle kompetansen som opparbeides innen de forskjellige delområder i helse- og sosialsektoren, slik at denne kan komme samer over hele landet til gode.

Ansvarsdelingen for en satsing for samene følger således de ordinære helse- og sosialtjenestene. En utbygging av tjenestene til den samiske befolkning med en spesiell satsing på utprøving gjennom tiltak og prosjekter, og gjennom kompetanseoppbygging, må bygge på det eksisterende tjenestetilbudet i kommuner, fylkeskommuner og institusjoner. Sosial- og helsedepartementet vil ha det overordnede ansvar for å innarbeide de etnisk-kulturelle aspekter i den ordinære helse- og sosialtjenesten, og sikre samordning og framdrift av dette, basert hovedsakelig på en gjennomføring av forslagene i denne planen.

Sametinget må være en viktig pådriver i denne prosessen, og en formidler av samiske synspunkter til Sosial- og helsedepartementet. Særlig viktig vil Sametinget være som premissleverandør i det forsøks- og utviklingsarbeid som vil være en viktig del av arbeidet med å finne fram til de etniske, språklige og kulturelle aspekter innen helse- og sosialtjenestene." (.....)

"Sykehusene i samiske områder har arbeidet med å utvikle et system for tolketjenester for samiske pasienter. Situasjonen er de fleste steder fortsatt slik at pasienten selv må be om tolk. Sykehusene har ikke hatt rutiner for å registrere samiske pasienter ved innleggelse. Kjennskap til tolketilbudet har vært, og er nok fortsatt utilstrekkelig blant pasientene, som ikke vet når de har anledning til å få hjelp av tolk.

Hammerfest og Kirkenes sykehus i Finnmark, og Regionsykehuset i Tromsø og Åsgård Sykehus i Tromsø har alle utarbeidet lister over samisktalende helsepersonell og samisktalende personer utenfor sykehusene som kan være tilgjengelige som tolker

på frivillig basis og etter avtale, og som lønnes pr. time etter egne satser. Tolkelistene foreligger ved alle avdelinger i sykehusene. Hammerfest Sykehus har en tolk i halv stilling. Regionsykehuset i Tromsø har fast kontakt på sykehuset i vanlig arbeidstid. Sykehusene har utarbeidet egne retningslinjer for bruk av den samiske tolketjenesten, og det er rutiner for ajourføring av tolkelistene. Tolk kan tilkalles av avdelingens personale eller etter ønske fra pasient eller pårørende. Det finnes også samisk oversettelse av flere skjemaer vedrørende pasientinnleggelse, observasjonsbegjæring, m.m. Det er også synlige tegn i miljøet som henspiller på den samiske folkegruppe, slik som utsmykning og skilting.

De interne tolkene er samisk personell ved sykehuset. Ordningen er omdiskutert (NOU 1995:6)

Arbeidsgruppen har besøkt SANKS som er Samisk nasjonalt kompetansesenter - psykisk helsevern, som har et nasjonalt ansvar for å bidra til utviklingen av et likeverdig tilbud innen psykisk helsevern for den samiske befolkningen i hele Norge. SANKS er etablert som en del av Helse Finnmark HF, og er en integrert del av spesialisthelsetjenesten for psykisk helsevern og rus. Helse Nord RHF får øremerkede midler over statsbudsjettet til drift av SANKS.

Samere fra hele landet kan henvises til SANKS, dersom de ønsker det.

Også helsevesenet har, til en viss grad, blant annet på bakgrunn av ulike forskningsprosjekter, lagt til rette for å kunne tilby særskilt tilpassede tjenester for samiske pasienter. Det vises i denne forbindelse til at Helse Nord har fått i oppgave å søke å finne løsninger på behovet for tolk og kulturelt tilpasset informasjon for samiske brukere. Sametinget har varslet at de vil følge opp prosjektet, samtidig med at de også følger opp barnevernet og kommunenes øvrige psykososiale og helsetjenester spesielt med henblikk på å tilpasse tilbudet til samers behov.

Gruppen vil i denne forbindelse understreke viktigheten av at det er et godt samarbeid med 2. linjetjenesten med spesielt henblikk på de innsatte og domfeltes behov for psykisk helsevern.

Skole/utdanning

Ifølge Utdanningsdirektoratet har samiske elever rett til opplæring i samisk uansett hvor de bor i landet. Dette betyr at samiske elever har rett til opplæring i samisk språk. Elevene velger selv hvilket av de tre samiske språkene de ønsker opplæring i. De elevene som bor i et samisk distrikt har rett til opplæring i og på samisk. Dette innebærer at elevene har rett til opplæring i andre fag på samisk. Skoleeier har det overordnede ansvaret for at elevenes rettigheter til samisk opplæring blir oppfylt.

Forvaltningsloven pålegger skoleeier å informere og veilede elever og foreldre som har spørsmål til retten og plikten til opplæring i og på samisk. Det er opplæringslovens kapittel 6 som regulerer opplæring i og på samisk. Skoleeier som ikke har lærer som kan gi opplæring i samisk, må tilby sine elever opplæring i samisk ved bruk av alternative opplæringsformer. I forskrift til opplæringsloven § 7-1 om alternative opplæringsformer, er fjernundervisning ett av flere alternativer. Det tilbys i dag fjernundervisning i samiske språk både på grunnskolen og i videregående skole. Fylkesmannen i Nordland har koordineringsansvar for sør- og lulesamisk fjernundervisning, og Fylkesmannen i Finnmark har koordineringsansvar for nordsamisk fjernundervisning. Det er flere og flere elever som får sitt opplæringstilbud i samisk gjennom fjernundervisning. Som en del av fjernundervisningstilbudet er det i tillegg elever som i perioder hospiterer ved skoler i samiske områder. (www.utdanningsdirektoratet.no: samisk opplæring – rettigheter og plikter 2010)

Opplæring på samisk gis ved de statlige samiske videregående skolene i Kautokeino og Karasjok og opplæring gis etter Læreplanverket Kunnskapsløftet – Samisk. Skoleeier kan tilby samisk som fremmedspråk.

I tillegg er det også opprettet samisk høgskole. Fra høgskolens hjemmeside er det hentet følgende: "Samisk høgskole ble etablert i Guovdageaidnu i 1989 for å styrke den tradisjonelle og moderne samiske kompetansen. Samisk høgskole, inkludert Samisk spesialpedagogisk støtte, er en høyere utdannings- og forskningsinstitusjon som skal dekke det samiske samfunnets behov. Samisk er hovedspråk både i undervisning, forskning, administrasjon samt blant ansatte og studenter. Institusjonen har et nordisk-samisk og internasjonalt perspektiv, med studenter og ansatte fra alle land i Sápmi: Norge, Finland, Sverige og Russland.

Det undervises og forskes i fagdisipliner som journalistikk, lærerutdanninger, samisk språk, reindrift, duodji/dáidda, joik, samisk fortellertradisjon, urfolkskunnskap med mer. Felles for alle fag er at de er basert på samisk kultur og tradisjonskunnskap.

Samisk høgskole og Nordisk Samisk Institutt er samorganisert f.o.m. 2005, og har felles strategiplan for perioden 2006–2011 (www.samiskhs.no)".

Kriminalomsorgen i Sverige og Finland, samt Danmark

Ifølge rapport fremlagt i FNs menneskerettighetsråd 12.01.11 er "The Sami population (is) estimated to be between 70,000 and 100,000, with about 40,000-60,000 in Norway, about 15,000-20,000 in Sweden, about 9,000 in Finland and approximately 2,000 in Russia. Sami people constitute a numerical minority in most of the Sápmi region, except in the interior of the Finnmark County in Norway and in the Utsjokimunicipality in Finland"

Det er kun Norge av de nordiske landene som har ratifisert ILO konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater.

Sverige har ikke utviklet særlige tiltak rettet mot den samiske innsatte og domfelte. Kriminalvården opplyser at en, om nødvendig, kan tilkalle tolk. Imidlertid snakker de fleste samer svensk og de behandles likt andre innsatte og domfelte. Som de skriver i sitt svar: "Jag har talat med kriminalvårdschefen i Luleå för att höra om de gör något speciellt för samerna i frivården eller i fängelse. Svaret är att de inte gör något som vänder sig direkt till samer. Man gör ingen skillnad på samerna och andra. Jag frågade om de någon gång behöver tolk men hon sa att under hennes tid i Kriminalvården och tidigare i Socialvården har alla samer hon träffat talat svenska. Men om de behöver tolk så finns sådan."

Ei heller er det, ifølge opplysninger innhentet fra finsk kriminalomsorg, utviklet særlige tiltak i Finland for domfelte og innsatte finske samer. I sitt tilsvaret til gruppen skriver de at: "There are only few cases yearly, for example in Rovaniemi Community Sanctions Office two conditionally released prisoners in supervision and one in community service during the last year. Need for special provisions have not been identified: what might sometimes be needed is Sami language skills. So far interpreter services have never been asked for. Such services can be provided whenever such need appears."

Danmark har en lang tradisjon i å iverksette tiltak for å ta hensyn til inuittenes kultur på Grønland ved utmåling av straff og hvordan en straffer. Allerede i 1782 ble det i instruks fra statsmannen Ove Høegh-Guldberg besluttet at man skulle ta hensyn til inuittenes kultur og at Grønlands doble rettssystem skulle respekteres. Denne tenkningen ble videreført da danskene fikk sin grunnlov i 1849. Grønland fikk ny straffelov i 1959 og det ble da tatt utgangspunkt i gamle grønlandske skikker og sedvane – dog ikke uten diskusjon og saken og forordningene er fremdeles omstridt. (www.forskning.no; Grønlands rettssystem lider under kolonitidens synder. Oversettelse og bearbeidelse av artikkel av Irene Berg Sørensen publisert 26.09.10 i www.videnskab.dk).

ØKONOMISKE OG ADMINISTRATIVE BEREGNINGER AV ALLE FORSLAG SOM ER FREMMET.

Antall samisk talende som soner straff/sitter i varetekt varer fra 0 – 5 personer.

Økonomiske konsekvenser, engangsutgifter og varige utgifter, er vurdert innen følgende områder:

1. Skilting i/ved kriminalomsorgens enheter i "rekrutteringsområdet" (begrenset til Nord-Trøndelag, Troms og Finnmark)
2. Gjøre informasjon om kriminalomsorgen, soningsforhold og tilbud tilgjengelig på samisk
3. Kjøp av tolketjeneste
4. Tilgang til personalressurser med kompetanse i samisk kultur (herunder ressursperson(er) i egen organisasjon (ikke egne ansatte, men i form av årsverk/-timeverk ved behov)
5. Kurs, seminarer, herunder oppstartseminar for å utvikle og vedlikeholde kompetanse i samisk kultur

1. Utgifter til skilting ved hver enhet anslås til kr 75 000,-. I fengslene vil skiltingen bli mer omfattende enn ved friomsorgskontorene. Kostnaden estimeres til totalt kr 0,5 mill.

2. Utarbeidelse og vedlikehold av informasjon på kriminalomsorgens nettsider forutsettes basert på kjøpte tjenester, estimert engangskostnad kr 0,5 mill. og en årlig vedlikeholdsutgift på årlig kr 0,2 mill.

3. Årlig utgifter til tolketjeneste stipuleres til kr 50 000,-.

4. Tilgang på kriminalomsorgsfaglig personell for samisktalende domfelte og innsatte kan løses ved å stille til rådighet bemanning ved behov. Dette kan løses ved å øke tilgangen på turnuspersonell og/eller dagtidspersonell ved behov. Kostnaden på årsbasis vil variere. Samlet årlig utgifter for berørte enheter anslås å utgjøre om lag et årsverk, kr 0,65 mill.

5. Kostnader til et oppstartsseminar anslås til kr 0,15 mill. Årlige seminarer og kurs er anslått til kr 0,2 mill.

Total engangsutgift anslås til kr 1,15 mill. Økte driftsutgifter for kriminalomsorgen anslås til kr 1,1 mill.

Litteraturliste

Arbeids- og inkluderingsdepartementet: Handlingsplan for samiske språk. 2009

Fornyings- administrasjons- og Kirkedepartementet: Stortingsmelding nr. 28 (2007 – 2008) Samepolitikken

Justis- og politidepartement: St.meld.nr 37 (2007 – 2008) Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn

Justis- og politidepartement, Lovavdelingen: Prinsipputtalelse/fortolkning, 26.11.2001: Sameloven § 3-4; Bruk av samisk i fengselsvesenet

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet: NOU 2000:3; Samisk lærerutdanning

Kommunal- og regionaldepartementet. St.meld. nr. 10 (2003-2004) Om Sametingets virksomhet i 2002

Minde, Henry: Samisk skolehistorie 1. Fornorskning av samene – hvorfor, hvordan og hvilke følger? Davvi Girji 2005

Neergaard, Jens Ivar: Det skjulte Nord-Norge. Ad Notam Gyldendal 1994

NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge

Pettersen, Torunn: Nåtidig samisk demografi som forskningstema – status, utfordringer og behov. Paper presentert på konferansen *Vaartoe – samisk forskning inför framtiden* 21. 23. august 2006 i Jokkmokk i Sverige

Varsi, Magne Ove: Samiske innsatte og domfeltes rettigheter; Oslo 26. november 2010

www.domstol.no

www.forskning.no; Grønlands rettssystem lider under kolonitidens synder. Oversettelse og bearbeidelse av artikkel av Irene Berg Sørensen publisert 26.09.10 i www.videnskab.dk).

www.samiskhs.no

www.sivilombudsmannen.no/kap-v-referat-av-saker/59: Oppfølging av besøk i Tromsø fengsel 29.11. 2010

www.utdanningsdirektoratet.no: samisk opplæring – rettigheter og plikter (2010)